पेपर नं - 16.
Group - D.

॥ नहि ज्ञानेन सदृश पवित्रमिह विद्यते ॥

छत्रपती शिवाजी शिक्षण मंडळाचे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय वडूज.

इतिहास विभाग

बी.ए. भाग-२

२०१८-२०१९

ARTS & COMMERCE CO...
Tal. Khatav
Dist. Satara
(M.S.)

Seen

Date :

seen

Page No.

Page No.

Date :

पर्यवेक्षक

प्रा. घागरे.आर.एस.

प्रा. गुजर व्ही.बी

विषय:-पर्यटन उद्योग

संकलक:-तुपे मोनाली

पेपर नं-16-

इतिहासलेखन उपयोजन

colors

Scanned with CamScanner

Page No. Date :

गटातील विद्यार्थ्यांची नावे

	नावे	रोलनं	सही
1)	शकुल अक्षय आप्पा	570	Raut
2)	सापकर काजल चंद्रकांत	571	Ksapkar
3)	सावंत अक्षता बाबासो	572	A.Sawant
4)	सय्यद चाँद गुलाब	574	
5)	सावंत रोहित संजय	573	R.Sawant
6)	शिंदे जोत्सना अरुण	575	ShindeJA
7)	तुपे मोनाली बाबु	576	Mtupe
8)	तुपे सोनाली चंद्रकांत	577	S.C.Tupe
9)	मुलाणी पाकिजा अमिन	578	

colors

Page No.   Date :

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	नावे
1)	प्रस्तावना.
2)	पर्यटन म्हणजे काय :
3)	पर्यटनाच्या व्याख्या :
4)	पर्यटनाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी.
5)	पर्यटनाचे हेतू :
6)	पर्यटनाचे स्वरूप.
7)	इतिहासासाठी पर्यटनाचे महत्व.
8)	आभार.
9)	ग्रंथनिर्देश.

colors

ऋणनिर्देश

मी कला व वाणिज्य महाविद्यालय वडुज येथे शिकत असून B.A. III (इतिहास विभाग) सन २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात शिकत असून पर्यटन उद्योग हे प्रात्याक्षिक कार्य करत असताना आमचे विषय शिक्षक श्री. आर. एम घार्गे तसेच गुजर डी. बी. यांनी आम्हाला योग्य अशा प्रकारचे मार्गदर्शन केले. तसेच आमचे प्राचार्य डा. एल. जी. जाधव यांनी देखील आम्हाला मार्गदर्शन केले.

त्याचप्रमाणे आमच्या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांनी देखील मला पुरेसे मार्गदर्शन केले. त्यामुळे मी सर्वांची ऋणी आहे.

Page No.　　　　Date :

प्रस्तावना

प्राचीन काळापासून मानवाला प्रवास म्हणजे पर्यटन निर्माण करण्याची आवड निर्माण झाली आजच्या काळात वाहतुकीच्या क्षेत्रात प्रगती झाल्यामुळे पर्यटन सुव्यवस्थित व आनंदमय झाले. त्यामुळे आज जगात पर्यटनाला महत्त्व आहे. पर्यटन हे मौजमजा, आनंद मिळवणे, अभ्यास करणे इत्यादीसाठी केले जाते. पर्यटन उद्योगामुळे सरकारला चलन मिळते. शिवाय लोकांना रोजगार मिळतो. पर्यटन उद्योगा-वर आधारित हॉटेल्स, लॉन्च, प्रसुपहारगृह, पुस्तके, मार्गदर्शक, बाजारपेठ इ. विविध प्रकारचे पुरक व्यवसाय चालतात.

महाराष्ट्र हे पर्यटनाच्या दृष्टीने वैभवशाली वारसा असलेले राज्य आहे. ऐतिहासिक परंपरा, निसर्गाचा वरदस्त लाभलेली सौंदर्यस्थळे यामुळे महाराष्ट्र राज्य संपूर्ण जगात प्रसिद्ध आहे. त्यामुळे देश-विदेशातील असंख्य पर्यटक येथे येतात.

colors

Page No. Date :

पर्यटन म्हणजे काय - पर्यटन हा शब्द इंग्रजी मधील Tourism या मराठी शब्दाचे रुपांतर आहे. Tourism हा शब्द Tour शब्दापासुन आणि Tour हा शब्द लॅटीन भाषेतील Tornus या शब्दापासून तयार झाला. Tornus या शब्दाचे रुपांतर Tourn- मध्ये झाले. Tourn म्हणजे Journey असा होतो. हा प्रवास जागेसबंधी शोध घेणे, शिकणे, अभ्यास करणे, तसेच व्यवसाय किंवा आनंदासाठी होत असतो.

पर्यटन हा शब्द अट या धातु-पासुन बनला असुन, त्याचा अर्थ भ्रमंती करणे असा होतो. संस्कृत साहित्यामध्ये यापासुन निर्माण झालेल्या पुढील तीन शब्दांचा उल्लेख आढळतो.

1) **तीर्थटन -** धार्मिक हेतुने प्रवास करणे.

2) **देशाटन -** आर्थिक हेतुने प्रवास करणे.

3) **पर्यटन -** आराम व ज्ञानप्राप्तीच्या उद्देशाने प्रवास करणे.

colors

Scanned with CamScanner

Page No.　　　　　　　　Date :

पर्यटनाची व्याख्या —

① जोश ऑरी लागा —

"सायकलवरुन प्रवासासाठी फिरणे, नौका विहार, निसर्गनिरिक्षण इ. साठी भ्रमंती करणे मुक्काम करणे म्हणजे पर्यटन होय."

② प्रा. इंजीकर —

पर्यटन म्हणजे कायमस्वरुपी राहण्या-च्या उद्देशाने व पैसा मिळविण्याच्या हेतुने प्रवास करता केलेली भ्रमंती म्हणजे पर्यटन होय.

③ र्ब्मन —

एखाद्या अपरिचित देशात किंवा शहरात परकीय व्यक्तीचे आगमन, मुक्काम, आजुबाजूच्या स्थळांना भेटी देवून स्वगृही परत जाणे म्हणजेच पर्यटन होय.

प्रा. हुंझीकर —

कायमस्वरुपी वस्ती न करण्याच्या हेतुने व उत्पादनाशी संबंधित नसलेली अपरिचित व्यक्तीच्या भ्रमंतीतुन प्रस्थापित झालेली अपुर्ण घटना म्हणजे पर्यटन.

colors

Scanned with CamScanner

पर्यटनाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी :-

प्राचीन काळापासून प्रवास ही चालत आलेली प्रक्रिया आहे. प्रारंभीच्या काळी कोणताही उद्देश न बाळगता अगदी सहजपणाने प्रवास करणारे लोक यात्रेकरू, खलाशी, शास्त्रज्ञ, अभ्यासक आणि संशोधक असत. व्यापाराच्या उद्देशाने प्रवास होवू लागल्याने देशादेशामध्ये सांस्कृतिक संबंध निर्माण झाले. त्यामुळे प्रवासाचे प्रमाण वाढले. त्यामुळे मानवी संस्कृतीचा विकास झाला. त्यामुळे विविध प्रदेशांच्या शोधासाठी आणि प्रदेश पाहण्यासाठी हेतुपूर्वक प्रवास होवु लागला. प्रवाशांच्या सुरक्षिततेसाठी रस्त्यावर विश्रांतीगृहे बांधण्यात आली.

व्यापाराच्या निमित्ताने होणाऱ्या प्रवासामुळे हाउसी लोकांना अनेक प्रदेशांचा शोध घेऊन त्यांची माहिती घेण्यास प्रोत्साहन मिळाले. अठराव्या शतकामध्ये प्रवासाच्या कारणांमध्ये व स्वरूपात बदल झाला. मनोरंजन, मौजमजा व आनंदप्राप्तीच्या हेतूने प्रवास करण्यात येऊ लागला.

Page No.   Date :

पर्यटनाचे हेतू -

1. आनंद मिळविणे.
2. मौजमजा करणे.
3. अभ्यास करणे.
4. संशोधन करणे.
5. देवदेवतांचे दर्शन करणे.
6. करमणूक व मनोरंजन करणे.
7. देशाचा विकास व संस्कृती समजून घेणे.
8. शिक्षण घेणे.
9. ऐतिहासिक कला, स्थापत्य व मूर्तीकला पाहणे.
10. आरोग्य.
11. व्यापार व व्यवसायातून पर्यटन करणे.

colors

Scanned with CamScanner

Page No.

Date :

पर्यटनाचे स्वरुप -

① पर्यटन हा वैशिष्ट्यपूर्ण उद्योग - आधुनिक जगातील पर्यटन हा प्रत्येक देशातील अत्यंत महत्वपूर्ण उद्योग समजला जातो. यामध्ये प्रवास व वास्तव्य या दोन गोष्टी नेहमीच्या निवासापासून व कार्यापासून दूर असतात.

② पर्यटनाचे विविध स्वरुप - पर्यटन हे विविध स्वरुपी घटना मानली जाते. मानवाचे सागरातून किंवा जमिनिवरून प्रवास करणे हा आर्थिक उद्योग मानला जातो.

③ पर्यटनाचे मनोरंजनात्मक स्वरुप - बहुतांशी पर्यटने ही आनंद, मौजमजा व मनोरंजनासाठी होतात. निसर्गसौंदर्य पाहणे, पोहणे, बर्फावरुन चालणे यासारख्या कृतीमागे मनोरंजन हाच उद्देश असतो.

④ गतिशिल व स्थिर स्वरुपाचे पर्यटन - लोकांच्या एका ठिकाणाहुन दुसऱ्या ठिकाणी जाण्यामुळे व त्यांच्या तेथील वास्तव्यामुळे पर्यटनातील

colors

Page No. Date :

घटना व त्यांचा संबंध येतो. पहिल्या घटनेमध्ये लोकांच्या हालचाली व उत्साह, चैतन्याचा भाग असतो. तर दुसऱ्या घटनेमध्ये स्थिरता असते.

⑤ अनुत्पादक स्वरूप -

कोणत्याही व्यवसायाचा व उद्योगधंद्याचा कोणत्या तरी वस्तूंच्या उत्पादनाशी संबंध असतो. परंतु पर्यटनाचा कोणत्याही व्यवसायाशी किंवा उपजिविकेच्या उद्योगधंद्याशी संबंध नसतो.

⑥ हंगामी स्वरूप -

पर्यटनाचे स्वरूप अल्पकालीन असते. हंगामी असते. यामध्ये पर्यटकाच्या हालचाली अल्पकाळासाठी होत असतात. संपूर्ण वर्षभर पर्यटन केले जात नाही.

⑦ इको स्वरूप -

२१ व्या शतकात पर्यावरणाचा विकासाच्या नावाखाली मोठ्या प्रमाणावर ऱ्हास होत गेला. त्यामुळे पर्यावरणाचे संवर्धन हे-व्याच्या गरजेतुन इको टुरिझम ही संकल्पना पुढे आली.

colors

Page No. Date :

* पर्यटनाचे इतिहासासाठी महत्त्व -

पर्यटनामध्ये इतिहासाची भूमिका महत्त्वाची ठरते. ऐतिहासिक पर्यटन हे एक पर्यटनाचे स्वरुप आहे. हे स्वरूप ऐतिहासिक ठिकाणांशी संबंधित आहे. भारत देशाला प्राचीन इतिहास व संस्कृतीचा वारसा आहे. त्यामुळे भारतामध्ये प्राचीन व मध्ययुगीन वास्तु व स्मारके मोठ्या प्रमाणावर पाहावयास मिळतात.

महत्त्व -

1) पर्यटनामुळे इतिहासाला उजाळा मिळतो - ऐतिहासिक ठिकाणांना पर्यटक भेट देत असताना त्या ठिकाणाशी, तिथे घडलेल्या घटनांची ऐतिहासिक माहिती पर्यटकांना मिळत असते.

2) इतिहासविषयक नवीन जाणीवा निर्माण होतात - ऐतिहासिक ठिकाणांना भेट दिल्याने व त्या स्थळाविषयी ऐतिहासिक माहिती मिळाल्याने पर्यटकामध्ये उत्सुकता निर्माण होते. जिज्ञासू पर्यटक संबंधित स्थळाबाबत, घटनांबाबत जास्तीत-जास्त माहिती मिळवण्याचा प्रयत्न करतो.

colors

७ नवीन संशोधनाला चालना – पर्यटनामुळे ऐतिहासिक घटनांना उजाळा मिळतो. त्याचबरोबर जिज्ञासू व अभ्यासू पर्यटक अशा ठिकाणाबाबत जास्तीत-जास्त माहिती मिळवण्याचा प्रयत्न करतो.

८ स्थानिक इतिहास प्रकाशामध्ये येतो – आधुनिक काळात पर्यटनाला गती मिळत आहे. अनेक पर्यटनस्थळे नव्याने पर्यटनाच्या नकाशावर येत आहेत. यामुळे पर्यटकांची अशा ठिकाणी गर्दी वाढत आहे.

९ ऐतिहासिक स्थळांचे जतन व संवर्धन – इतिहासाच्या दृष्टीने ऐतिहासिक साधनांना अत्यंत महत्त्व आहे. ऐतिहासिक स्थळे, स्मारके ही इतिहासाची प्राथमिक साधने आहेत. काही वेळेस पर्यटकांकडून जाणत-अजाणतेपणाने अशा ठिकाणांना हानी पोहोचते. असे होवू नये यासाठी ही साधने जास्तीत-जास्त काळ टिकून राहावीत आणि यांचा पर्यटनाला फायदा व्हावा. यासाठी त्यांचे संवर्धन व जतन केले जावे.

१० इतिहास समृद्ध होतो – पर्यटक ऐतिहासिक स्थळांना भेटी देत असल्याने व त्याबाबत माहिती होण्यास उत्सुक असल्याने इतिहासाला उजाळा मिळतो.

colors

Scanned with CamScanner

Page No. Date :

आभार

सन - २०१४-१५ या शैक्षणिक वर्षापासून महा-विद्यालयातील B.A. भाग - III या वर्षासाठी इतिहास अभ्यास या विषया अंतर्गत विषय प्रकल्प करण्याची संधी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांनी उपलब्ध करून दिली. त्याबद्दल शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांची ऋणी आहे.

विषय प्रकल्प करीत असताना विषय स्वतंत्र प्रत्येकी प्रश्नासाठी योग्य मार्गदर्शन व सातत्यान प्रोत्साहन दिल्याबद्दल माननीय प्राचार्य जाधव. एल. जी यांची मी आभारी आहे.

या विषय प्रकल्पामधून योग्य मार्गदर्शन प्रा. घार्गे. आर. एम. व प्रा. डी. बी. तसेच प्रकल्पासाठी आवश्यक ती माहिती देणार - विषय क्षेत्रातील सहकारी यांची मी मनापासून आभारी आहे. महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक शिक्षकीय वर्ग यांच्या सहकार्याबद्दल व मैत्री केल्याबद्दल यांचीही मी आभारी आहे.

colors